

tett olvasgatni! Nemde egy kissé meglepően hangzik ez, az annyi barbársággal vádolt kurucz seregek fővezérééről? . . . De mikor hát ez a barbár fővezér a nagyszombati egyetemnek erővel katonákká felcsapni akaró ifjuságát visszakergette a tantermekbe: Csak tanuljanak tovább. úgy szolgálhatják majd egykor hasznosabban hazájukat! Bártfa városának pedig még a szomorú 1710-ik évben is megparancsolá, hogy tüstént szállásoltassa ki a katonaságot az iskolából — mert ez az ifjuság szellemi előmenetelére szánt épület.

Ne csudáljuk, hogy ilyen ember könyvbarát volt.

MAGYARORSZÁGI BENCZÉSEK EGY BIBLIOGRAPHIAI BECSŰ INVENTARIUMA 1508-ból.

Közli : **Dr. Csánki Dezső.**

A középkori Magyarország könyvészetének történetére vonatkozó adatokat lehetőleg teljesen összegyűjteni és feldolgozni — egyik főfeladata e szakfolyóiratnak. S e részben értékkel bírhat bármily csekély adalék is a szakértő előtt, kinek legtöbbször apró mozaik-darabokból kell egy-egy nagyobb képet összeállítania. Ily kisebb könyvészeti adalékokat tartalmaz az az összeírás az 1508-ik évből, a melyet e folyóirat hasábjain jelenleg bemutatni óhajtunk. A kérdéses okirat az országos levéltárból való, teljesen eredeti, az utolsó lapon két pecsét nyomait mutatja s ívrét alaku hat levélből áll, de a melyek közül csak három levél van beírva. Utóbbi időig a kincstári osztály »ecclesiastica« című gyűjteményében volt elhelyezve, mióta azonban az antemohácsianák az orsz. lltár valamennyi gyűjteményéből a ma már felállított diplomatikai levéltárban egyesítették, — a szóban levő oklevél a 21,890. dipl. llt. számot nyerte.

Ez összeírás nem szigoruan könyvjegyzék; vegyesen fordulnak elő benne mind ama tárgyak, a melyek egy-egy kolostornak vagyónát képezhetik, elkezdve a legértékesebb egyházi drágaságoktól, a szántóföldeken, szőlőkön, szarvasmarhákon és — jobbágyokon keresztül, itt-ott közbevetve pár könyvet is, le egészen a tálakig, botokig. Az alkalom, melynek az összeírás

eredménye volt, — magyarázza meg e körülményt. Miklós báttai és Thurzó György zalavári benedekrendi apátok megvizsgálják néhány benzés-kolostornak, mint: a somogyi, babocsai, hahóti, csatári, almádi, béli, koppán-monostori, tatai, lekéri, kolosi és szalkainak összes vagyonát, — hogy minő okon, nincs megmondva, de úgy látszik azért, mert egyik másik kolostornak nem a legjobb híre járt; így pl. a béli monostorról azt mondja a registrum, hogy annak vagyonát az előbbi apát részben eltékozolta. Különben is az ezen időben alásülyedt egyházi élet s az országban levő összes benedekrendiek meglazult fegyelmi állapota, némely apátok kapzsisága és tékozlása s ezzel szemben az új pannonhalmi apát erélyes fellépése¹⁾ eléggé magyarázzák e vizsgálat létrejöttét.

A nevezett monostorok összes vagyonállományáról levén szó. ily úton kerülnek az inventariumba, mint a két apát ír szemében többé kevésbé értékes dolgok: a könyvek is. De míg más hasonló középkori összeírásoknál a könyvek rendszerint a többi tárgyaktól elválasztva — külön iratnak le, a szóban levő inventarium össze-vissza, minden rendszer nélkül dob közéje a többi tárgyaknak egy vagy több könyvet. Így pl. a csatári monostor javainak leírásánál a lovak, sertések és szőlőskertek után következik sorrendben a két mise-könyv s közvetlen ezek után a halastavak s a monostor malma. E körülmény azt mutatja, hogy ily helyen könyvgyűjteményt nem igen kereshetünk, mert szinte emlékezetből látszanak felírni mindent. Más monostornál az a tény nyer újabb megerősítést az összeírás rendszertelenségéből, hogy a könyveket mint értékes dolgokat, az egyházi ruhákkal, drágaságokkal és más értékes ingóságokkal együtt őrizték.²⁾

De voltak kevésbé értékes könyvek is, a melyekkel a vizsgálatot tartó apátok nem sokat látszanak törődni. Mert míg a missalékat, gradualékat, evangeliumokat, breviariumokat szám vagy kötet szerint feljegyzik, másutt ilyféle kitételeket használnak: »viginti quinque diversi libri«, vagy: »diversi libri vetusti

¹⁾ Halbik Cyprián. A benedekrendiek 1880. évi névtárában. LIII. 1.

²⁾ Mindenestre ama rendszertelenség mintegy követeli, hogy az egész leltárat úgy a mint van: egészben tegyük közzé. Ha — a mit a bizottság nem tett — mi kiválogatnók belőle a könyveket, értelmét esonkitanók meg eme, összeállításában még érdekesebb registrumnak.

multi.« Hogy pl. az utóbbi kitétel alatt szám szerint hány könyvet kelljen értenünk,¹⁾ nehéz volna meghatározni; úgy látszik, hogy ha nagyobb volt a tömege a könyvgyűjteménynek, nem fáradoztak azzal, hogy megolvassák, még kevésbé, hogy címök szerint felsorolják a benne levő könyveket. Pedig nyilvánvaló, hogy az ilyen »libri vetusti multi« alatt nagyrészt kéziratokat kell értenünk, mert a könyvnyomtatás még fiatalabb találmány volt 1508 ban, semhogy oly sok lett volna már a kolostorokban a nyomtatott könyvek száma, vagy hogy a nyomtatott könyvet »régi« nek mondhatták volna.

A felsorolt könyvek közt különben több nyomtatottat találunk s e részben a bizottság mégis tett megkülönböztetést, úgy hogy a »nyomtatott« jelzővel el nem látott könyveket kéziratoknak tekinthetjük.

Tartalmukra nézve az előszámlált könyvek nagyrészt egyháziak és vallásosak, de vannak másfélék is. Így pl. a bakonybéli monostornak — a registrum adatai szerint — gazdag könyvtárában két »liber cronicarum«-ot, a lekéri monostor könyvei közt pedig egy »cronica hungarorum«-ot találunk. Előbbiről mondja a registrum, hogy nyomtatott volt. Ugy látszik, hogy az utóbbi sem volt kézirat, s hogy bennök az u. n. budai, vagy a Thuróczy-féle krónikával van dolgunk, melyek mindenike nyomtatásban közkézen forgott már a 15-ik század utolsó évtizedeiben.

Kiválóan érdekes a béli monostor könyvei közt felsorolt »liber ewangeliorum«, melyről az inventarium azt állítja, hogy »ut fertur« István király nejéé volt. Hogy melyik István nejéé, elfeledi megmondani. Ugy látszik azonban, hogy Gizellára, Szent-István király nejére czéloz. Gizella hívta volna be ugyanis²⁾ Guntherust, egy vele vérrokon és szent élete miatt különösen híres nieder-alteichi (Bajorország) benedictinust, hogy Bakony-Bélben letelepedjék, a hol aztán 1037 ben a kolostort megalapította. — E könyvbe volt egyszersmind belemásolva a monostor alapító levele is. Különben az érdekes leltár szóról szóra így hangzik :

¹⁾ A lajstrom legnagyobb tétele 25 könyvet említ, ebből következtethetjük, hogy az általánosan »libri diversi multi« cím alatt felsorolt könyvek száma, a megolvasótnaknál nagyobb volt. Mindenesetre pedig volt legalább 25, ezért az illető tételeknél ezt a számot vettük zsinórmértékül.

²⁾ Fuxhoffer-Czinár : Monasteriologia. I. 158. l.

In nomine domini amen. Registrum sive Inventarium bonorum et Rerum certorum Monasteriorum ordinis Sancti Benedicti in regno Hungarie existencium tempore visitationis Dominorum Abbatum Nicolai de Batha et Gregorii Thurzo de Zalawar visitorum anno domini millesimo quingentesimo octavo factum.

Bona et res Monasterii Beati Egidii de Simigo sunt in Inventario ipsius Monasterii reuisa et omnia in eodem Inventario descriptiue contenta sane reperta. Ideo Nos visitatores prescripti, manus nostras in testimonium huius ad idem monasterii inventarium apposuimus.

Bona autem Monasteriorum de Babocha et Sancte Crucis iuxta fluium Mwra similiter per nos sunt reuisa et abbatibus ipsorum monasteriorum modernis ad capitulum generale proxime affuturum in Registris ipsorum descripta ad importandum commissa.

Bona autem et res Monasterii de Hahoth sunt ista infra scripta videlicet :

- Boues duo
- Vinee due
- Equi duo
- 1-3. Missalia tria
- Casule tres meliores
- octo autem deteriores
- Quinque Calices argentei
- duo autem cuprei
- Una crux argentea.
- Item una tabula nuda in triginta nouem locis diuersas sanctorum reliquias in se continens, hoc Monasterium de Hahoth tempore moderni Abbatis Mathei prescriptas res habuit.

Monasterii de Chataar Res et bona sunt ista videlicet :

- Calices argentei et deaurati tres
- Casule simplices et vetuste quinque
- Coloni siue Jobagiones duodecim
- Equi tres
- Bos unus, vacce autem due

Porci duo

Vinee due.

4—5. Missalia duo

Piscina una

Molendinum unum tempore abbatis Johannis Zalay.

Inuentarium bonorum et rerum Monasterii Sancti Saluatoris de K a p a r n a k per Nos visitatores prescriptum est similiter reuisum et omnia in ipso contenta sunt reperta et ultra bona illa per modernum abbatem Dominum Paulum sunt in argenteis ac ecclesie variis ornamentis competenter augmentata, que omnia Conuentus illius loci ut moris est possidet custode mediante unacum sigillo conuentus, cuius sigilli municio tribus distinctis clauibus est vallata unam habet predictus dominus abbas et reliquias duas custos et conuentus.

Inuentarium bonorum Monasterii Beate Marie Virginis de A l m a d est istud:

Una crux argentea deaurata continens in se duas cruces

Una crux parua argentea habens paruam crucifixum in se

Unum pectorale quadratum in cathena argentea deaurata

Una monstrancia argentea perspicua ad processionem in die corporis Christi fienda aptissima

Duo Candelabra argentea et pro parte deaurata

Unum Tintinabulum argenteum

Una pixis argentea pro solempnitate abbatis facta

Unum par ampularum argentearum

Unum Turribulum argenteum

Una Infula laminis facta vetusta quidem et paruis gemmis ornata tres lapides in se continentes

Unus baculus pastoralis ligneus caput habens in cupro factum

Quinque calices deaurati, quatuor cuprei unus argenteus

Sex casule meliores et sex simpliciores

Due dalmatice et due Cappe chorales

Tria ornamenta altarium et unum simplex.

6—7. Tria Missalia impressa

8. Una biblia in tribus voluminibus scriptis (!)

Una pixis argentea pro conseruatione Sacramenti in
modum Monstrancie facta

Uille siue possessiones quatuor

Una Werestho habens colonos XXVI

Secunda Apathÿ » » XVIII

Tertia Hathatk » » XIII

Quarta Gyewr » » VI

Item una alia parua uilla sub uilla Apathÿ habens

Jobagiones III, in toto sunt coloni sexaginta septem

Septem Molendina ad monasterium pertinentia

Boues arabiles octo, uacce due, vituli duo, porci ma-
iores sexaginta

Uinee quinque.

Bona autem Monasterii beati Mauricii de Beel ipse mo-
derna abbatis Jacobi sunt solummodo infrascripta reperta, alia
autem omnia per Blasium abbatem suum antecessorem dissipata,
in alio registro plene descripta:

Tres casule, una uiridi coloris, alia albi coloris, tertia
rubei coloris et roseis floribus decorate

Nouem casule vetuste

Dalmaticarum paria tria

Cappe chorales quinque

Ornamenta altarium sex

9-16. Missalia noua et uetera octo.

17. Unum pontificale.

18-19. Duo libri Cronicarum impressi.

20. Unus liber Evangeliorum ut fertur con-
sortis Stephani Regis, continens eci-
am in se priuilegia ipsius Monasterii.

21-22. Due lombardice historie in duobus libris.

23-24. Duo uolumina sermonum discipuli.

26-50. Unum uolumen moralium beati Gregorii,
alii autem libri uetusti multi.

Tria tapecia

Una media pars unius tapeti alius, per dominum Gre-
gorium Labathlani illi monasterio donati, ex cuius
medietate dictus Blasius abbas fecit fieri cuidam
fatuo tunicam

Quinque calices, quorum unus habet picarium aureum
residui argentei deaurati

Una monstrancia argentea deaurata pro sacramenti
conseruacionem

Una crux argentea processionalis

Una monstrancia parua argentea deaurata pro proces-
sione in die corporis Christi

Una Infula

Duo candelabra de cupro, priuilegia origi-
nalia monasterii non sunt reperta
nisi in prescripto Ewangeliario
paria.

Bona Monasterii Beate Marie Virginis de Koppán Mo-
nasterii nostra sunt ista:

Duo boues

Ornamenta sacerdotalia octo, unum rubeum de Ka-
muka Razina diversi coloris

Quinque calices cuprei deaurati

Unus calix argenteus deauratus

Octo casule vetuste

Quinque alie casule meliores

51—52. Duo missalia in pergameno

53. Unum missale impressum

Una crux parua argentea nuda

Septem ornamenta altaria

54. Unum Breuiarium in duobus uolumi-
nibus

55 —80. Viginti quinque diuersi libri

Una infula cum baculo

Quinque anuli argentei

Monasterii de Thatha Res et bona:

Quinque calices argentei cum pathenis

Duo calices cuprei

Una manus argentea

Due cruces parue argentee deaurate

Una alia crux partim cuprea partim argentea deaurata

Una pixis pro conseruatione reliquiarum cuprea et
in superficie deaurata

Una infula gemmata et quibusdam lapidibus decorata
Due alie Infule vetuste una alba alia cum lapidibus
decorata

Unus anulus deauratus

Due cirothece

Unus agnus dei deauratus

Unus baculus pastoralis in una parte argenteus in re-
liquis uero partibus cupreus et in superficie de-
auratus

Una casula purpurea bona deaurata gemmis et lapi-
dibus decorata

Due alie vetuste casule purpuree rubre

Tres alie casule de Kamuka Razina diuersi coloris

Una cappa de damasco cuius pars anterior est rubei
coloris

Duo Tapezia simplicia

Unum puluinar de ch o r e o aliud de lino siue de
tela

Una lectica de coreo alia de ligno

Quatuor scultelle plumbee

Unus canterus stanneus unius medie pinthe

Unum vetus paplan

Septem boues

Quinque uacce, duodecim porci, vasa parua et magna
uiginti nouem

Unus iuuenus

Oues centum et uiginti quinque

Equaces cum pullis sex, porci triginta tres

81—82. D u o M i s s a l i a i m p r e s s a

83—84. U n u m B r e u i a r i u m J u s t i n e n s e a l i u d
M e l l i c e n s e

Unum Molendinum duarum rotarum

Unus ortus una piscina

Decime duorum colonorum de ouibus

Bona Monasterii de L e k e e r.

Tres calices cuprei

Due Infule satis simplices

Due calices meliores

- Tres autem uetustiores
 Duo anuli cuprei
 Unum pectorale
 Unum horologium paruum aliud magnum
 Duo boues
 85—86. Duo Missalia unum in pergamento, aliud
 impressum
 87—88. Unus Antiphonarius unum Graduale
 Una Monstrancia quinque florenis impignorata apud
 uullicos ecclesie wezeken
 Unus baculus pastoralis similiter impignoratus apud
 aurificem Strigonii
 Duo Tapezia
 Quatuor lectice cum choreis
 Tria puluinaria
 Unum carpith in circuitu mense
 Uiginti coloni
 Unum Molendinum trium Rotarum Anthonio Garay
 canonico Strigoniensi alinearum
 Due uacce cum duobus uitulis
 Tres Iuenci trium annotum
 Quindecim porci unus equus
 Unus currus ferreus uetustus
 89. Sermones discipuli in uno uolumine
 90. Cronica hungarorum
 Quinque scultelle stannice minores quatuor uero minores
 (igy)
 Quinque disci stannei
 Unum morderium cuprum, quatuor caldaria parua et
 uetusta.
- Bona Monasterii Sancti Benedicti de iuxta
 Gron non sunt scripta, quia omnia possident seculares.
- Res Monasterii Beate Marie Uirginis de Kolos.
- Duo calices argentei deaurati pedes cupreos habentes
 Due casule meliores
 Due uero uiliores
 Una crux argentea

- 91—93. Unum Missale scriptum, duo autem impressa.
- 94—118. Diversi libri vetusti multi
Jobagiones triginta duo
Vacce cum vitulis septem, porci duodecim.
Bona Monasterii Sancti Benedicti martyris de Zalka.
Quinque uille
Prima uilla Abbatis habet colonos sedecim
Alia Ugesd habet Jobagiones octo
Tercia Zlechow etiam colonos habet octo
Quarta pyechoph habet colonos sedecim
Quinta sub Monasterio habet duos colonos
Vacce quatuor, fenile unum sub Monasterio, una piscina similiter sub Monasterio
Pecora decem
Porci duodecim
Duo calices argentei unus cupreus
Quinque casule una rubra de damasco
Secunda uiridi coloris similiter de damasco, tertia etiam viridis, quarta crocei coloris
Quinta viridis coloris cum singulis attinenciis ad ipsas pertinentibus
Una crux cuprea deaurata lapides habens crystallinum (igy)
- 119—120. Duo psalteria in pergamento ordinis Cisterciensium
- 121—122. Duo gradualia ordinis eiusdem
- 123—124. Duo antiphonaria ordinis eiusdem
- 125—126. Missalia similiter duo, unum Strigoniense aliud Sancti Bernhardi ordinis
Due mappule
127. Regula Sancti Benedicti cum vita beatorum Andree et Benedicti
Duo puluinaria
Disci stannei duodecim
Quatuor scultelle parue similiter stannice
Unum caldare magnum ad braxandam cereuisiam
Unum Morderium cuprum

Armarium unum ligneum
 Una cista magna in ecclesia
 Pomerium unum optimum
 Due lectice
 Tres mense
 Duo baculi pastorales solum capita cuprea habentes
 Una peluis cuprea
 Unus canterius stanneus unius medie mensure
 Duo aluci apum
 Due pixides Zakalos uocate.

ADATOK ERDÉLYI IRÓK NÉVTÁRÁHOZ A XVII—XVIII. SZÁZADBAN.

I.

Hogy az erdélyi magyar írók szűkebb hazájok multját az irodalommal megismertessék, hosszas politikai külön-létök s belső irodalmi viszonyaik teszik szükségessé. Ez volt döntő indoka az erdélyi múzeum-alapításnak is, hogy ott a kis haza-rész ismeretére szükséges létező adatok a lehetőségig egybegyűjtve, fölhasználásra készen álljanak. Az anyaország távol élő s az ottani adatokhoz nehezebben jutó íróitól méltányosan alig várható, hogy a mi első sorban minket érdekel és így szorosán véve, a mi teendők, ők végezzék el.

A másik fontos tekintet az ottani százszok önelszigetelése s egészen külön német irodalmi munkálkodása. Nem akarnak ők semmi irodalmi közösséget velünk. Ők egy kis darab inclávt Németország a magyar királyföldön: Magyarország állami egységét ignorálják, az ő külön hazájok ma is Siebenbürgen, abban a Sachsenland otthon-uk, beszéd, zene, irodalom, szellem, érzület, műveltség, jövő iránti aspiratiojuk mind német. Így volt ez régebben is, midő a osztrák-ház alá jutott Erdély, így van ma s lesz hihetően ezután is. Ők Erdélyt szívökben a nagy Németország provinciájának tartják, miután a ki egyezés óta osztrák nem lehet.

Ez teszi kötelességévé az ott élő magyarságnak nem-